

2. Pulatov, F. S., Rakhimov, M. Y., Ismoilov, A. S., Boltaev, D. M., Kamalova, A. I., & Djalolov, A. A. (2022). Fauna and phenoecology of zooparasites. *Annals of forest research Scopus journal*, 65(1), 854-863.

3. Pulatov, F. S., Rakhimov, M. Y., Ismoilov, A. S., Boltayev, D. M., Kamalova, A. I., & Djalolov, A. A. (2023). Ecogenesis of ECTO and Endoparasites in Animals. *Journal of Survey in Fisheries Sciences*, 10(3S), 2238-2245.

4. Рўзимуродов, А., Раҳимов, М., Исмоилов, А., Абдуллаева, Д., & Пулатов, Ф. С. Монография. *Пиретроидлар. Табиий ўчоқли ва трансмиссив касалликлар муҳофазаси. "Zarafshon" наирёти ДК, Самарқанд-2018 й.*

5. Пулотов, Ф., & Сайфиддинов, К. (2022). Экология болтов крупного рогатого скота. *Перспективы развития ветеринарной науки и её роль в обеспечении пищевой безопасности*, 1(2), 159-162.

6. Пулотов, Ф., & Исмоилов, А. (2021). Фауна зоопаразитов. *in Library*, 21(1), 187-189.

7. Ruzimuradov, A., Mavlonov, S., Kadirova, G., & Pulatov, F. (2006). Directions to practical use of entomophages in stock-breeding.

8. Пулотов, Ф., Сайфиддинов, К., & Абдухалимова, Ш. (2024). Биопрепарат-Биоинсектицид. *in Library*, 1(1), 85-89.

9. Boltaev, D. M., & Pulotov, F. S. (2022). Epizootology of Goat Fur Eaters. *Web of Scholars: Multidimensional Research Journal*, 1(4), 121-124.

QARAMALLARDA AKTINAMIKOZ KESELLIGIN XIRURGIK USILDA EMLEW

Sarsenbaeva G.B., Kamalova A.I.

Samarqand mámleketlik veterinariya medicinası, sharwashılıq hám
biotexnologiyalar universiteti Nókis filialı

Annotaciya. bul maqalada qaramallardıń aktinamikoz keselligi hámde onı xirurgik usılda emlew haqqında pikirler keltirilgen bolıp, bul kesellik qaramallardıń ónimdarlıǵına kerı tásir kórsetiwı haqqında da maǵlıwmatlar keltirilgen.

Gilt sózler. aktinamikoz, zamarıqlar, irinli asqınıw, limfatik túyinler, patologiya, profilaktika, xirurgik infekciya, fermentoterapiya, drenajlaw, antiseptik, narkoz, operaciya.

Аннотации. В данной статье рассматривается актиномикоз крупного рогатого скота и его хирургическое лечение, а также негативное влияние этого заболевания на продуктивность крупного рогатого скота.

Ключивие слова. Актиномикоз, гриби гнойние воспаление, лимфотически узел, патология, профилактика, хирургическая инфекция, ферментотерапия, дренаж, антисептик, анестезия, операция.

Annotation. This article discusses the actinamikosis of cattle and its surgical triatment, as well as the negative impact of this disease on the productivity of cattle.

Key words. actinamikosis, fungi, purulent, imflammation, limph nodes, pathology, prophylaxis, surgical imfection, fermentotherapy, drainage, antiseptic, annesthesia, operation.

Temaniń aktuallığı

Házirgi waqıtta Respublikamız basshıları tárepinen sharwashılıq qánigeleri aldına jańa wazıypalar qoyılıwı sharwa haywanların keselliklerden asıraw maqsetinde kóp ǵana jańa antibiotikler, preparatlar hám patologik processlerdi normallastırıwshı usıllardıń islep shıǵılıwı veterinariya xirurgiyası aldına jańa jol tańlawǵa shaqırıp atır. Bul bolsa óz nábwetinde profilaktika usılları hám zatların qollap, haywanlardı keselliklerden asıraw hám zaqımlanıwın, xirurgik infekciya hámde basqa kesellikler qatarında túrli hár qıylı infekcion, invazion kesellikler menen bir qatarda xirurgik keselliklerdiń aldın alıw payda bolǵan keselliklerdiń rawajlanıwın azaytıw, sharwashılıq fermalar jaǵdayında ótkeriw múmkin bolǵan xirurgik operaciyalardı, toqıma terapiyasın eńgiziw, lazer hám ultıra dıbıs apaaratlar, polimer materiallardan paydalanıwdı talap etedi.

Jıldan jılǵa jer sharında turǵınlar sanınıń kóbeyip barıwı bul bolsa óz nábwetinde azıq-awqat ónimlerine bolǵan talaptıń da artıp barıwına sebep bolıp atır. Házirgi kúnde azıq-awqat qáwipsizligine júdá úlken itibar qaratilıp, eń áwele turǵınlar mútajlıǵın fiziologik normalarǵa say túrde biologik taza tutınıw tovarları menen táminlew ámelge asırılıp atır.

Aktinamikoz benen zıyanlanǵan sıyır 70-80% ónimdarlıǵın joǵaltadı. Jas mallardı salamat ósiriw qıyınlasadı. Bulardıń barlıǵı ekonomikalıq zıyanǵa alıp keledi [4].

Aktinamikoz-zamarıqlar shaqıratuǵın sozılmalı asqınıw procesi bolıp, shegaralanǵan irińli asqınıw hám átirapında biriktiriwshı toqımanıń proliferaciyası menen xarakterlenedi. Iriń quramında zamariq druzdaları toplanadı.

Kesellik qozǵatıwshısı: Actinomyces zamariqları. Olar kóbinshe awız boslıǵı silekey perdesi arqalı jumsaq toqımalarǵa ótip ornasadı.

Kesellik aldın toqımalarda mayda túyinsheler payda etip, olar keyin birlesedi hám úlken, tıǵız jaralar yamasa irińli oshaqlarǵa aylanadı. Jara beti fungozlı granulyaciya menen qaplanadı. Ekilemshı process sıpatında jaq astı hám jutqınshaq artı limfatik túyinler zıyanlanadı (34%). Aktinamikozda ádette jaq súyekleriniń asteomieli ti rawajlanadı.

Qaramal hám shoshqalarda ókpe aktinamikozı da baqlanadı.

Izertlew maqseti. Jumıstıń maqseti zamariqlı aktinamikoz keselligin xirurgik jol menen emlewdi engiziw. Ónimdar haywanlar azıq zaqımlanıw kesellikleri hám basqa patologiyalarda aldın alıw hám emlew maqsetinde sapropeldi texnologik qollawdı ilimiy tiykarlaw.

Izertlew wazıypaları. Ómindar haywanlar zamariqlı irińli-nekrotik kesellikler (aktinamikoz, nekrobakterioz h.t.b) lardıń aldın alıw hám emlewdiń effektiv usılların usınıs etiw, patogenezin anıqlaw, diagnostika, aldın alıw, emlew, ónimdarlıqtı asırıw hám awıl xojalıq haywanlarınıń stress faktorlarǵa shıdamlılıǵın úyrenip shıǵıw.

Izertlew metodikası hám usılları. Jaraqatlardıń pitiw processlerin tezlestiretuǵın hám ólgen toqımalarđı xirurgik jol menen kesip taslawdı

almastırıwshı jaraqatlar hám basqa irinli-nekrotik oshaqlardıń fermentoterapiyası. Osmoterapiya hám fermentoterapiya zatların qollap drenajlawdıń optimal shárayatların táminlew, jergilikli antiseptik eritpeler, jańa yarım sintetik antibiotiklerdi qollaw. Qorgawshı terapiya zatları (novakain blokadaları, trankvilizatorlar hám basqalar.) járdeminde organizm sensibilizaciyasınıń hám nerv sistemasınıń periferik hám oraylıq bólimleriniń hádden tıs qozǵalıwın joǵaltıw, yodoterapiya usılların qollanadı [1].

Aktinamikoz keselligin emlew hám aldın alıw maqsetinde qılınǵan is ilajlar: Keselliktiń aldın alıw ushın oxur shetleri tazalanadı. Daǵal jemlerge ıssı puw menen islew beriledi

Aktinamikoz keselligi menen kesellengen haywan jatqızılǵan halda fiksaciya qılınadı, bunda haywannıń aldınǵı hám artqı ayaqları bekkem qılıp baylap qoyladı. Haywannıń bası bolsa shaxınan bekkem baylanıp, fiksator járdeminde uslap turıladı. Haywan jaqsılap fiksaciya qılınǵanınan keyin premidikaciya ushın vena qan tamırına yaqı bulshıq et aralığına 0,5 ml/kg salmaǵına 2,5%li aminazin narkoz ushın alkogol (araq) 250-300 ml 100 kg salmaǵına awız boslıǵı arqalı ishiredi.

Haywan narkoz etilgeninen keyin operasiya maydanı tayarlanadı, bunda patologikalıq oshaq átirapı júni jaqsılap tazalanadı, 5 % li yod eritpesi súrtiledi, gerek bolsa jergilikli awırıwsızlandırıw qollanıladı. Operasiyadan 12-24 saat aldın qannıń jibiwin jaqsılaw maqsetinde 10 % kalsiy xlor eritpesi haywannıń vena qan tamırına jiberiledi.

Jara ishindegi ólgen toqımalar hám toplanıp qalǵan duzlar ótkir qasıqshalar menen qırıp alıp taslanadı. Keyininen jara ishine ólgen toqımaların ajıralıwın tezlestiretuǵın orta duzlardıń 5-10% li eritpeleri, 0,5% li yod eritpesi, 2% xloramin, 0,5% li kaliy permanganat, 4% li skipidar bintli drenajlarǵa ıǵallanıp qoyıladı. Jara átirapına hár kúni novokain-antibiotiklari ineksiya etiledi. Jaraǵa irin hám ólgen toqımalar dan tazalanǵanınan keyin streptosid, levomikol, sintomisin hám Vishnevskiy linimentlerinen súrtiledi [5].

Juwmaq. Profilaktika hám emlew jumısları nátiyjeli bolıwı ushın zamanagóy veterinariya vrachi bir ǵana klinikalıq faktorlardı toplaw menen sheklenip qalmastan - organizmde keship atırǵan quramalı biologiyalıq hám fiziologikalıq processlerdi túsinetuǵın halda, kesel haywan jaǵdayın tuwrı analiz etip olardı bir-birine salıstırıp hám ulıwma belgilerdi esapqa alıp, tuwrı shıpakerlik juwmaǵın shıǵarıwdı biliwi shárt. veterinariya vrachi kesel haywandı davolaganda organizmniń qorgaw - kelisiw reaksiyasın basqara biliwi gerek. Xirurgiyani uyreniwshı studentler bolsa xirurgik operatsiyani ótkeriw principlerini úyreniwi zárúr, bul bolsa turaqlı shınıǵıw qılıwdı talap etedi. Xirurgik usıl menen emlewde ximiyalıq terapiya hám biologiyalıq preparatlarning qollanıwı haywan fiziologiyasına ajıralmas baylanıswı gerek. Ulıwma aytqanda emlew ilaj - ilajları isiwdi shaqırıwshı sebeplerdi joytıwǵa hám isiw reaksiyasın normallastırıwǵa qaratılǵan bolıwı gerek (giperergik hám gipoyergik isiwlerde). Sol sebepli tómendegilerdi orınlaw gerek:

1. Organizmge tásir etiwshı etiologik faktordı joytıw.
2. Zıyanlanǵan organǵa tınıshlıq turaqlı etiw hám nerv sistemasın haddan zıyat qozǵalıwınıń aldın alıw yamasa joytıw ilajların qóllaw.
3. Kesel haywanǵa jaqsı sharayat jaratıw.

4. Tuwrı dúzilgen, vitaminlarga bay ratsion dúziw.

Isiw procesin normallantırw ushın etiotrop hám patogenetik emlew usılları qollanıladı.

Haywanlarǵa turpayı azıq beriwdi kemeytiw, olardı saqlaw hám azıqlantırw sharayatlarına qatań ámel etken halda bagıw, kesellik rawajlanıwın aldı alınǵan boladı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. M. v. Plaxotin i dr. «Obshaya veterinarnaya xirurgiya» Moskva 1981 jil.
2. N. I. Shakalov i dr. «Chastnaya veterinarnaya xirurgiya» Agropromizdat, 1986 jil.
3. A. F. Burdenyuk, T. S. Kuznesov «veterinarnaya ortopediya» Kolos, 1976 jil.
4. V.N.Avrorov, A.V.Lebedev «Veterinarnaya oftalmologiya» Agropromizdat, 1985 jil.
5. A. D. Belov i dr. «Obshaya veterinarnaya xirurgiya» Moskva, Agropromizdat, 1990 jil.
6. Bazarov, Q. K., & Shakilov, U. N. (2023). Sigirlar mastitiga mikrobiologik usulda diagnoz qo ‘yish, davolash va profilaktikasini takomillashtrish. *golden brain*, 1(11), 39-43.
7. Dzhalolov, A. A., Pulotov, F. S., & Ismailov, A. S. Insecticidal property of bioinsecticide against bovicola ovis. *European Journal of Learning on History and Social Sciences*, (2024). 1(7), 159-163.
8. Avezimbetov Shavkat Dosumbetovich, Seypullaev Azamat Kutlymuratovich, & Dauletbaev Nursultan Paraxat uli. Effective ways of treatment of hidden chronic endometritis in cattle in karakalpakstan. *Academicia Globe: Inderscience Research*, (2021). 2(05), 240–244.
9. Erimov Sirijiddin Farhodovich, Djumaboev Abdurasul Baxt ugli, & Son of Mirzabekov Miyirbek O'mirbek ugli. «Quyón otodektozi»ning biomorfologik xususiyatlari, uning sistematikadagi o'rni, laboratoriya diginozi. *Intent Research Scientific Journal*, (2023). 2 (6), 132–140.
10. Erimov Sirijiddin Farkhodovich, & Norbaeva Maftuna Bakhadir qizi. Some biological features of the stage of progression of cystogony of the causative agent of dichroceliosis. *Intent Research Scientific Journal*, (2023). 2(10), 70–77. Retrieved from <https://intentresearch.org/index.php/irsj/article/view/228>
11. Erimov Sirojiddin Farkhodovich, & Arislanbekov Ilkhambek Arislanbek o'gli. Epizootology of orientobilgarciosis of sheep in the aralseebucht. *Intent Research Scientific Journal*, (2023). 2(10), 106–114. Retrieved from <https://intentresearch.org/index.php/irsj/article/view/233>
12. Tashtemirov, R. M., Dauletbaev, N. P., & O'ktamov, A. Túyetawıqlardıń postnatal ontogenezindegi azıq racionı. *research and education*, (2024). 3 (4), 172-174.

TAWIQLARDA KOLIBAKTERIOZ KESELLIGINIŃ ETIOLOGIYASI HÁM ALDIN ALIW USILLARIN ÚYRENIW